

lokalhistorie

Sandefjords første hv

Det fanget umiddelbart interesse ved Hvalfangstmuseet da et aksjebrev fra Aktieselskabet «Haabet», datert i Sandefjord i juli 1905 nylig ble lagt ut på en auksjon.

Haabet var Sandefjords første hvalfangstselskap. Det begynte sin virksomhet ved Finnmark våren 1881, på et tidspunkt da Svend Foyn ikke bare hadde gyldig patent på sin harpun, men også enerett til å drive moderne hvalfangst i Norge. Hvalfangst forutsatte med andre ord en forståelse med Foyn.

Møtte Foyn

Initiativtakerne bak Haabet var Gerhard Sørensen og I.M. Bryde. Sørensen hadde nærmest ved en tilfeldighet truffet Foyn i 1868. Dette året hadde Sørensen tatt en mindre part i et skip som hans mor hadde under bygging sammen med hans svoger, konsul Fredrik Høst, og i august samme år gikk Sørensen om bord som annenstyrmann. Skipet gikk med kull fra Newport til Santos, men de kom ut i storm, og under denne stormen ble skipet ødelagt av en eksplosjon. En matros omkom, de øvrige ble berget av et engelsk skip. Sørensen måtte til legebehandling i London, men etter tre uker reiste han hjem med et dampskip. Om bord møtte han Foyn, som spurte om han kunne tenke seg å begynne med hvalfangst i Finnmark – «havde jeg det saa kunde jeg bare komme til ham, sagde han», ifølge Gerhard Sørensens egne livserindringer, som befinner seg ved Hvalfangstmuseet. Sørensen hadde imidlertid store øyeskader etter eksplosjonen og måtte gå til behandling et helt år, hvorefter han i ytterligere noen år måtte benytte blå briller. Brillene hindret ham riktignok ikke i å gå til sjøs igjen, men da han etter noe tid reiste til Tønsberg for å be Foyn innfri sitt løfte, var svaret avvisende. Sørensen skriver at Foyn den gang hadde drevet hvalfangst i Varangerfjorden i fire-fem år, og at han visstnok allerede gjorde gode forretninger. Likevel sa Foyn at han ikke hadde fått foretningen til å gå enda, og han mente derfor at Sørensen ikke burde slå inn på hvalfangst. I stedet ga han Sørensen tilbud om plass som matros på selfangst.

Mannskap på 12

Etter noen år med selfangst gikk Sørensen i 1876-80 igjen over i fraktfart, men da frakteene var beskjedne og fortjenesten lav, dukket tanken om hvalfangst

Barken «Laura», Sandefjords første flytende kokeri.

FOTO: HVALFANGSTMUSEETS ARKIV

stadig opp. Når han var hjemme om vintrene pleide han å gå morgenturer, og møtte da som oftest skipsreder I.M. Bryde. De to ble enige om å gå i kompaniskap. Bryde skulle være disponent, Sørensen skulle drive fangsten i Finnmark.

Like før jul 1880 kjøpte de to et lite dampskip som var under bygging i Kristiansand. De avtalte at det skulle leveres som en fullt operativ hvalbåt for kr. 40.000. En smed Evensen i Tønsberg hadde på dette tidspunkt utarbeidet en harpun som avvek noe fra Foyns, og et par selskap hadde allerede interesser i denne.

Det hadde imidlertid ført til prosess mellom Foyn og Evensen. For å være på den sikre siden ville Bryde og Sørensen heller forhandle med Foyn om bruk av hans harpun. I februar 1881 dro de til Tønsberg, men Foyn var til å begynne med temmelig umedgjørlig. Han sa bestemt nei, men ga etter da han forsto at Sørensen skulle være fangstbestyrer. De fikk rett til å benytte harpunen mot å betale Foyn 10% av selskapets nettofortjeneste i de tre årene han fortsatt hadde gyldig patentrett. I tillegg gikk Foyn inn som partsreder i selskapet.

Båten fikk samme navn som selskapet, «Haabet», og i april 1881 seilte de fra

Sandefjord med et mannskap på 12 mann, alle helt ukyndige bortsett fra en flenser som hadde vært med Foyn et år. Ferden gikk til Vardø, hvor de skulle forsøke å få leid eller kjøpt plass til en landstasjon. I Engelsviken ved Bussesund fikk de leid en passende tomt. Her oppførte de et lite treskur som skulle være smie, og hvor smeden og flenseren skulle bo mens hvalbåten var ute på jakt.

Flytende kokeri

Av de seks selskap som i 1881 drev fangst på Finnmark, hadde alle unntatt Haabet fast stasjon i land. Haabet på sin side leide barken «Laura» av Larvik og innredet den til et flytende kokeri med en mindre dampkjele og et par spekkjeler. Etter et av disse to prinsipper, den faste landstasjon eller det flytende kokeri, kom storhvalfangsten siden til å bli drevet. Utviklingen av det flytende kokeriet hører imidlertid 1900-tallet til, med verftseier Chr. Christensen som den sentrale aktør. Slik sett pekte «Laura» fremover mot Sandefjords hegemoni og en tid da flytende kokerier kom til å lede an i hvalfangsten, men i første omgang ble det kun med den ene sesongen. Etter en fangst på 30 hval av et utrent mannskap vedtok man å ut-

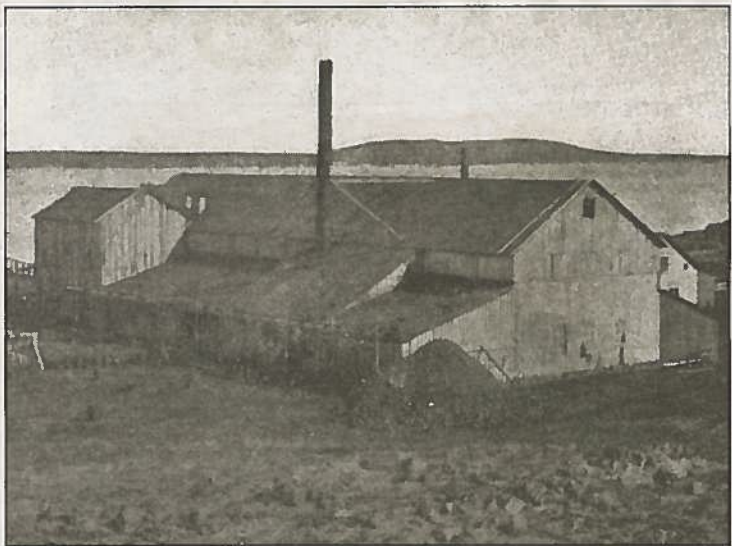
vide aksjekapitalen, anskaffe hvalbåten «Vardøhus», anlegge fast landstasjon ved Vardø og fange med to hvalbåter i 1882.

Selskapet holdt det gående i 23 sesonger ved Finnmark, først ved Vardø, senere i Båtsfjord. Vi har ikke komplette fangstoppgaver, men for minst 17 av sesongene er det mulig å ane konturene av virksomheten. I løpet av disse årene fanget selskapet ca. 584 hvaler. 1902 var det beste året med 95 hval (herav 70 finnhval), 2865 fat olje og 3393 sekker guano. 1882 og 1885 var også brukbare, med ca. 80 og 76 hval, likeledes 1894 med 57 hval, mens 1887 og 1889 var rent katastrofale med 7 hval hvert av årene. Da også 1903 ble et elendig år – 15 hval – valgte Haabet å gå ut av Finnmarksfangsten som nå likevel var under utvikling. Ved erstatningskravet hvalfangstselskapene reiste mot staten i anledning hvalfredningen i 1904, ble Haabets verdi satt til 96.000, salgsverdien til 31.500 og erstatning til 64.500 kroner.

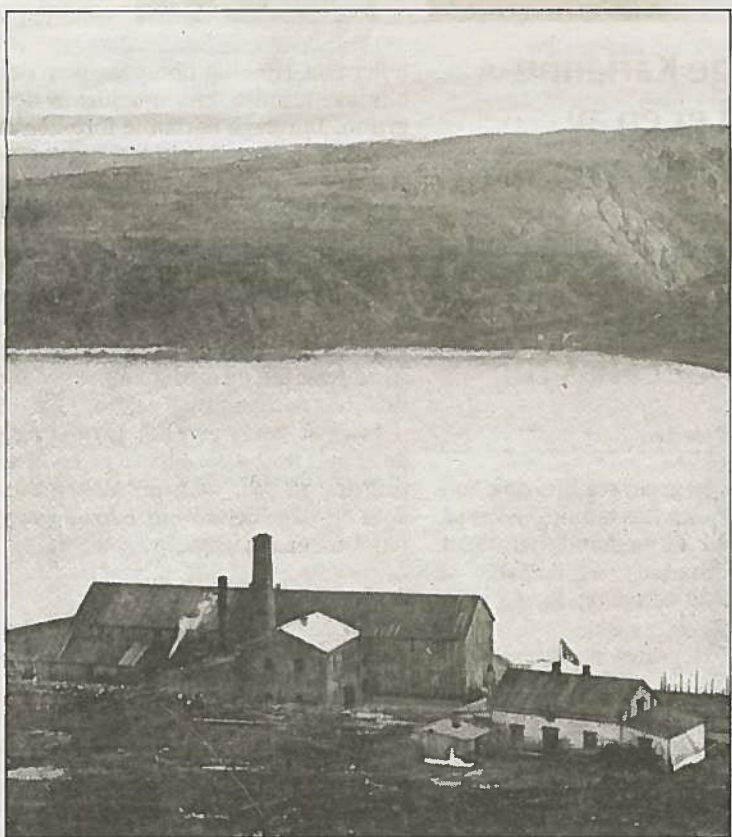
Internasjonal økonomi

I 1899 hadde Chr. Christensen kjøpt Haabet og kontrahert hvalbåten «Ørnen» som sto ferdig i januar 1902. Samme høst delte han Haabet med

Hvalfangstelskap

Haabets guanofabrikk i Bussesund ved Vardø ble drevet fram til 1897. FOTO: FRA G. SØRENSEN, HVALFANGSTEN, DENN HISTORIE OG MÆND. 1912

I seks år, 1898-1903, hadde Haabet landstasjon i Båtsfjord i Finnmark. FOTO: FRA G. SØRENSEN, HVALFANGSTEN, DENN HISTORIE OG MÆND. 1912

Johan Bryde og etablerte Aktieselskabet Ørnen i januar 1903. Det året fanget Christensen ved Spitsbergen. Bryde fulgte etter våren 1904, men så skiltes deres veier. Ørnen fanget fra da av i Antarktis, mens Haabet fortsatte ved Spitsbergen til og med 1908. Det avbildede aksjebrevet er altså fra denne fasen.

Hvalfangsten gjorde Sandefjord langt mer følsom overfor internasjonal økonomi enn hva tilfellet var med de fleste andre norske byer. Spor av hvalfangstens internasjonale profil finner vi for så vidt også i det

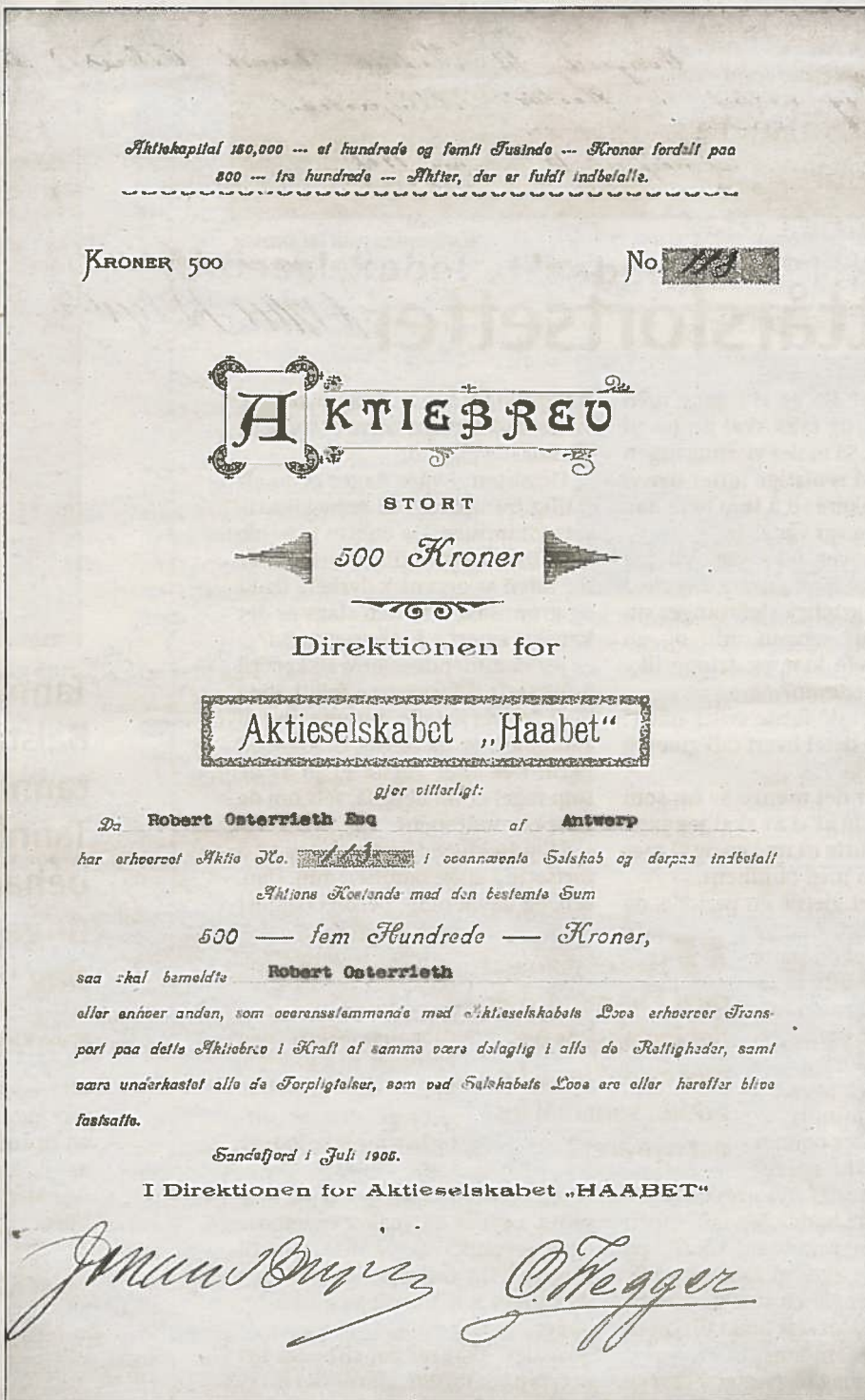
gamle aksjebrevet, som var utstedt til Robert Osterrieth Esq i Antwerpen. Den 15. juni 1906 ble det overført til Madame Ernest Osterrieth, Auvers, og notert i Haabets aksjeprotokoll. Da to aksjebrev i Haabet for en tid siden dukket opp på en auksjon i Belgia, ble begge innkjøpt til Norge, og det ene ble altså videresolgt. Særlig dekorative aksjebrev kan i noen tilfeller oppnå ganske høye priser, men dette brevet er nokså ordinært. Dermed ble det mulig for Hvalfangstmuseet å sikre seg det, i konkurranse med private

samlere. For første gang besitter dermed museet et originaldokument fra Sandefjords første hvalfangst-selskap.

Av Jan Erik Ringstad

VESTFOLD MUSEENE

Aksjebrev utstedt i Sandefjord i juli 1905 for Aktieselskabet «Haabet», byens første hvalfangst-selskap. Selskapet ble etablert 1880/81 med en kapital på 40.000. Gjennom utvidelser var aksjekapitalen i 1905 økt til 150.000. FOTO: HVALFANGSTMUSEETS ARKIV

MINNER
FRÅ MÆR
FORTID

SANDEFJORD
LOKALHISTORISKE SENTER

på Pukkestad gård

Har du bidrag til denne siden?

Levér det i avisresepsjonen mrk. Lokalhistorisk senter. Bilder merkes med hvem, hva, hvor, når og helst med en liten beskrivelse. Husk navn og adr. på utlåner. Har du elektronisk stoff, send det til: lokalhistorie@sb.no

Sandefjord Lokalhistoriske senter Info-gruppe:

Sideansvarlig Harald Fevang, bildeansvarlig Bjørn Marum Olsen. Medarbeidere; Sven Erik Lund, Ragnar Iversen, Bjørn Hoelseth, Dag I. Børresen, Gro Midttun, Svein Olav Løberg, Roger Davidsen. Kontaktperson: Sven Erik Lund, tlf. 928 27 154 – sv-er-lu@online.no